

ΟΥΔΕΤΕΡΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΓΛΩΣΣΑ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΒΙΑΣ

Ελένη Βερβεροπούλου
Ειρηνολόγος Θεσσαλονίκης
ΥπΔΝ ΑΠΘ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έμφυλη, όπως και η ενδοοικογενειακή βία, είναι κοινωνικά φαινόμενα με πολύπλευρες συνέπειες στην κοινωνία όπου εκδηλώνονται. Τα ποσοστά έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας είναι υψηλά, με κατακόρυφη αύξηση κατά το διάστημα της πανδημίας του κορωνοϊού. Παράλληλα, τα περιστατικά με τους ίδιους πρωταγωνιστές φαίνεται να κλιμακώνονται, με τραγική ενίοτε κατάληξη για τα θύματα, ενώ η ποινική αντιμετώπιση των υποθέσεων που οδηγούνται στη δικαιοσύνη δεν φαίνεται να είναι αποτελεσματική, δεδομένου ότι όσοι δράστες έχουν καταδικαστεί συχνά υποτροπιάζουν.

Οι αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου της έμφυλης βίας είναι βαθύτερες από ό,τι νομίζουμε και η διαχείρισή του δεν αποτελεί αποκλειστικά υπόθεση των εμπλεκόμενων μερών, μαζί με τη σύμπραξη της Πολιτείας ως θεσμική απάντηση στο έγκλημα, γι' αυτό και η μέχρι σήμερα αντιμετώπισή του αποδεικνύεται ελλιπής. Στο παρόν άρθρο υποστηρίζουμε ότι η γλώσσα με τη δυναμική της μπορεί να καταστεί ένα εργαλείο καταπολέμησης των διακρίσεων με βάση το φύλο, συμβάλλοντας στην αλλαγή των στερεοτύπων που συνδέονται με την ανωτερότητα του αρσενικού φύλου, καθώς και στην προαγωγή της ισότητας των φύλων.

ABSTRACT

Gender-based and domestic violence are social phenomena with multifaced consequences in the society where they occur. Rates of gender-based violence and domestic violence are high, with a sharp rise during the coronavirus pandemic. At the same time, the incidents within the same protagonists seem to be escalating, with tragical effects to

victims at some point, while the criminal treatment of the cases that are brought to justice doesn't seem to be effective, given that the perpetrators convicted often relapse.

The causes of the phenomenon of gender-based violence are deeper than we may think, and its management is not exclusively a matter for the parties involved, along with the cooperation of the State as an institutional response to crime, which is why the treatment to date has proven to be incomplete. In the present article we argue that language with its dynamics can become a tool to combat gender discrimination, contributing to change the stereotypes associated with the superiority of the male sex, as well as promoting gender equality.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Σε ποιο βαθμό η χρήση της γλώσσας αντανάκλα την κοινωνική δομή και τις πολιτιστικές αξίες, την ανισότητα και την καταπίεση; Μπορεί η γλώσσα να είναι συστατική του πολιτισμού μίας κοινωνίας, των γυναικών και των ανδρών και των σχέσεών τους; Πώς επηρεάζει το φύλο τη γλωσσική παραγωγή, δηλαδή πώς μιλούν οι γυναίκες και οι άντρες με βάση το φύλο τους; Εύλογοι προβληματισμοί που θέτουν οι Eckert Penelope και Sally Mc Connell-Ginet¹.

Η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι γυναίκες και οι άνδρες, σε γραπτό και προφορικό λόγο, εκτός από τις σκέψεις τους, εκφράζει και τις σχέσεις που αναπτύσσουν μεταξύ τους. Όταν η χρήση της γλώσσας αγνοεί το θηλυκό φύλο, αναπόδραστα γίνεται φορέας πρακτικών προκατάληψης και σεξισμού. Η διαφοροποίηση ως προς τον έμφυλο λόγο, όπως αναφέρει η Γκασούκα², δεν ανάγεται στη βιολογική διαφοροποίηση των φύλων, αλλά στην έμφυλη διαφορά των κοινωνικών ρόλων, η οποία διατρέχει όλους τους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας.

Η γλώσσα αντανάκλα τις αντιλήψεις μιας κοινωνίας και έχει τη δύναμη να επηρεάσει τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές των ατόμων. Η συμπεριληπτική ως προς το φύλο γλώσσα επιβάλλεται, κατά τη γνώμη μας, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ισότιμη μεταχείριση όλων των φύλων, ώστε να μην βρίσκεται σε προνομιακή θέση το άρρεν φύλο και να μην διαιωνίζονται οι προκαταλήψεις.

II. ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ

1. ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

Η έμφυλη βία αποτελεί έκφραση ενός συστήματος εξουσίας στις έμφυλες σχέσεις. Οι εξουσιαστικές, λοιπόν, έμφυλες σχέσεις είναι η πηγή της έμφυλης βίας, και κατ' επέκταση η τελευταία που

¹ *Language and gender*, Cambridge University Press, 2003, σελ. 76-77, διαθέσιμο στο [link](#).

² Μ. Γκασούκα, «Γλώσσα και φύλο: απόπειρες υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού», σε: Κ. Ντίνας (επ.), *Figura in Presentia. Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή Θανάση Νάκα*, 2018, σελ. 46 επ. 51.

προϋποθέτει τη γυναικεία υποτέλεια, συγχρόνως την αναπαράγει. Όσο υφίστανται άνισες σχέσεις και ρόλοι, τόσο υπάρχει ο κίνδυνος της κακοποίησης των γυναικών³.

Η βία κατά των γυναικών είναι ένα φαινόμενο που απασχολεί την παγκόσμια κοινότητα. Η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών⁴, στη γενική σύστασή της για τη βία κατά των γυναικών⁵, αναγνώρισε τη βία με βάση το φύλο ως μορφή διάκρισης κατά των γυναικών⁶. Το έτος 1993 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενέκρινε τη Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών, προτρέποντας για διεθνή δράση κατά της βίας αυτών. Στη συνέχεια, η Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του ΟΗΕ συνέβαλε στην αναγνώριση της βίας σε βάρος των γυναικών ως κοινωνικού φαινομένου. Συγκεκριμένα, το έτος 1994 η εν λόγω Επιτροπή τεκνοθέτησε την απόφαση 1994/45 για τα θέματα βίας κατά των γυναικών, στα οποία ανέλυσε τα αίτια και τις συνέπειες αυτής, ιδρύοντας τον θεσμό Ειδικού Εισηγητή⁷. Το 1995, η Διακήρυξη του Πεκίνου όρισε την έμφυλη βία ως έκφραση ισχύος της καθιερωμένης ανισότητας των σχέσεων μεταξύ γυναικών και ανδρών και η Πλατφόρμα Δράσης προσδιόρισε την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών ως στρατηγικό στόχο για την ισότητα των φύλων⁸. Η ένταξη της αρχής της ισότητας σε όλες τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδήγησε στη διαμόρφωση δράσεων ίσων ευκαιριών για τους άνδρες και τις γυναίκες. Τελευταία, στο πλαίσιο δράσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την Ανακοίνωση με τίτλο «Μια Ένωση Ισότητας: Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025» (COM(2020)0152) και την Ανακοίνωση με τίτλο «Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025)» (COM(2020)0258).

Η διαπίστωση ότι η πλειοψηφία της έμφυλης βίας διαπράττεται από άνδρες οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τούτη είναι δομική βία, που χρησιμοποιείται για τη διατήρηση της ανδρικής εξουσίας

³ Μ. Παντελίδου-Μαλούτα, *Φύλο Κοινωνία Πολιτική*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), 2014, σελ. 64.

⁴ Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW).

⁵ Αριθμός 19 (1992).

⁶ Πρόσφατα, εκδόθηκε το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, έτους 2020, με τίτλο "Intensification of efforts to prevent and eliminate all forms of violence against women and girls". Μεταξύ των νομικών πράξεων των Ηνωμένων Εθνών στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και ειδικότερα τα δικαιώματα των γυναικών, είναι ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα, η Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Διάκρισης κατά των Γυναικών (CEDAW) και το Προαιρετικό της Πρωτόκολλο, η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων Μορφών Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, η Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και την αρχή της μη επαναπροώθησης, καθώς και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

⁷ Ο θεσμός αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς επισύρει την κρατική ευθύνη σε διεθνές επίπεδο. Τα κράτη μέλη που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη καταθέτουν στον ΟΗΕ ετησίως εθνικές εκθέσεις για τις κυβερνητικές δράσεις ως προς την εφαρμογή της ισότητας των φύλων, όπως αναφέρει η Β. Αρτινοπούλου, *Βία κατά των γυναικών. Οι πολιτικές της ΕΕ*, σε: Α. Μαγγανάς (επιμ.), *Δικαιώματα του Ανθρώπου – Έγκλημα – Αντεγκληματική Πολιτική, Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, τόμος Α', 2003, σελ. 109-110.

⁸ Κείμενο προστασίας της έμφυλης βίας αποτελεί και η Σύμβαση αριθ. 190 του 2019 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) για τη βία και την παρενόχληση, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 25 Ιουνίου 2021, ενώ δεν πρέπει να παραβλεφθεί και η Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου (η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 4478/2017) και διάφορες Συστάσεις των οργάνων της ΕΕ.

και του ελέγχου προς το άλλο φύλο. Από τη διαπίστωση αυτή παρέπεται ότι πραγματική ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών δεν μπορεί να καθιερωθεί, αν οι γυναίκες βιώνουν βία με βάση το φύλο σε μεγάλη κλίμακα και οι κρατικές υπηρεσίες και θεσμοί «κάνουν τα στραβά μάτια»⁹.

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, η ονομαζόμενη ως Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης¹⁰, βασίζεται στην κατανόηση ότι η βία κατά των γυναικών είναι μια μορφή βίας με βάση το φύλο που διαπράττεται επειδή τούτες είναι γυναίκες. Στην επεξηγηματική έκθεση της Σύμβασης αναφέρεται ότι η βία κατά των γυναικών, συμπεριλαμβανομένης της ενδοοικογενειακής βίας, είναι μία από τις σοβαρότερες μορφές παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με βάση το φύλο στην Ευρώπη, η οποία εξακολουθεί να καλύπτεται από σιωπή¹¹.

Στην Ελλάδα θεσπίστηκε ο ν. 4531/2018 για την κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας. Στην αιτιολογική έκθεση του νόμου και συγκεκριμένα στις εισαγωγικές παρατηρήσεις αυτής αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι οι ρυθμίσεις της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης έχουν ως παραδοχή ότι το κοινωνικό φύλο¹² αποτελεί τη βάση ανάπτυξης προσβλητικών, επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών, που μειώνουν την κοινωνική παράσταση των θυμάτων, θίγουν την προσωπικότητά τους και συχνά επιφέρουν σοβαρές ψυχοσωματικές βλάβες με ακραίο αποτέλεσμα και θάνατο. Η εν λόγω Σύμβαση εστιάζει την προσοχή της στην πρόληψη, παρέχοντας κατευθύνσεις. Μεταξύ των μέτρων που προτείνονται προς τα κράτη μέλη είναι η διοργάνωση δράσεων δημοσιότητας για την κατάργηση των στερεοτύπων και την εξασφάλιση του σεβασμού της διαφορετικότητας.

Στο άρθρο 3 της Σύμβασης ως «βία κατά των γυναικών» νοείται η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπό μορφή διάκρισης. Ειδικότερα, περιλαμβάνει όλες τις πράξεις βίας με βάση το φύλο, που έχουν ως αποτέλεσμα ή ενδέχεται να προκαλέσουν σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική ή οικονομική βλάβη ή πόνο στις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών των πράξεων αυτών, του εξαναγκασμού ή της αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας. «Ενδοοικογενειακή βία» συνιστούν όλες οι πράξεις σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας που πραγματοποιούνται εντός της οικογένειας ή της οικιακής μονάδας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, ανεξάρτητα από το αν ο δράστης μοιράζεται ή έχει μοιραστεί την ίδια κατοικία με το θύμα. Ως «φύλο» ορίζονται οι κοινωνικά κατασκευασμένοι ρόλοι, συμπεριφορές, δραστηριότητες και τα χαρακτηριστικά που αποδίδει μια δεδομένη κοινωνία. «Βία κατά των γυναικών με βάση το φύλο» είναι η βία που στρέφεται κατά τούτων, επειδή είναι γυναίκες ή επηρεάζει δυσανάλογα τις τελευταίες.

⁹ Συμβούλιο της Ευρώπης, Δράση κατά της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, Council of Europe, www.coe.int.

¹⁰ The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, also known as “the Istanbul Convention”.

¹¹ Explanatory Report, to the Council of Europe, Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence Istanbul, 11.05.2011, I, Introduction, 1.

¹² Στο οποίο θα αναφερθούμε σε ξεχωριστή υποενότητα.

Συμπληρωματικά, αξίζει να σημειωθεί η θέσπιση στο άρθρο 6 συγκεκριμένων πολιτικών με τίτλο «Πολιτικές ευαίσθητες ως προς το φύλο»¹³. Στο εν λόγω άρθρο ορίζεται ότι τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση της συμπερίληψης της προοπτικής του φύλου κατά τη διαδικασία εφαρμογής και αξιολόγησης των επιπτώσεων των διατάξεων της Σύμβασης, καθώς και την προώθηση και αποτελεσματική εφαρμογή πολιτικών ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών καθώς και την ενδυνάμωση των γυναικών.

Ειδικά, τα εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα ρυθμίζονται από τον ν. 3500/2006, που έχει τίτλο «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»¹⁴. Ο νόμος αποτελεί ένα εργαλείο για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, καθώς αποτρέπει τον στιγματισμό και αναγνωρίζει την πολυδιάσταση του προβλήματος¹⁵.

Πρόσφατα, εκδόθηκε η από 13.02.2024 απόφαση του ΕΔΔΑ, στην υπόθεση *Χ κατά Ελλάδας*¹⁶, όπου το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση των άρθρων 3 και 8 της ΕΣΔΑ, λόγω της αποτυχίας των ελληνικών αρχών να ανταποκριθούν επαρκώς στην υπόθεση¹⁷. Περαιτέρω, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στην έκθεση αξιολόγησης της Ελλάδας από την GREVIO¹⁸, η οποία διαπίστωσε ότι η εμπειρία των θυμάτων βίας λόγω φύλου από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης είναι τραυματική.

2. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύμφωνα με τον δείκτη ισότητας των φύλων του EIGE για το έτος 2022¹⁹, η Ελλάδα κατατάσσεται σε ποσοστό 58% ως προς την ισότητα των φύλων στην 24^η θέση της Ευρώπης, 12,2% κάτω από τον μέσο όρο της Ευρώπης.

Ως προς τους επιμέρους τομείς και ειδικότερα ως προς την εργασία, με την έννοια της συμμετοχής στην εργασία και την ποιότητα αυτής, το EIGE εμφανίζει ποσοστό ισότητας 68,7%· ως προς τα εισοδήματα και την οικονομική κατάσταση ποσοστό ισότητας 71,7%· ως προς τη γνώση από την πλευρά των προσόντων και της κατάρτισης ποσοστό ισότητας 57,3%· ως προς τον χρόνο, από την πλευρά των καθηκόντων φροντίδας και τις κοινωνικές δραστηριότητες ποσοστό ισότητας 67,1%. Ακολουθώντας, ως προς την εξουσία, ιδωμένη από την πλευρά της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής εξουσίας, εμφανίζει ποσοστό ισότητας 30,4%· ενώ ως προς την υγεία, από τη θεώρηση της πρόσβασης σε αυτήν, την κατάσταση της υγείας και τη συμπεριφορά ποσοστό ισότητας 85,5%²⁰.

¹³ Gender-sensitive policies.

¹⁴ Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση σκοπός του νόμου είναι η αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, στη βάση των αρχών της ελευθερίας, της αυτοδιαθέσεως και της αξιοπρέπειας του ατόμου.

¹⁵ Φ. Μηλιώνη, «Εγκληματολογία και φύλο: Ειδικά θέματα», σε: Ν. Κουράκης (επιμ.), *Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου*, 2009, σελ. 504.

¹⁶ Application no. 38588/21 ECHR 032 (2024) 13.02.2024.

¹⁷ Η προσφεύγουσα επικαλέστηκε ότι δεν λήφθηκαν μέτρα, ώστε να αποτραπεί περαιτέρω τραυματισμός της και ότι δεν παρασχέθηκαν πληροφορίες για τα δικαιώματά της ως θύμα.

¹⁸ Council of Europe, *Expert Group on Action against Violence against Women and Domestic Violence*, Ομάδα εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης.

¹⁹ European Institute for Gender Equality (EIGE), *Δείκτης ισότητας των φύλων*, έκδοση 2023, eige.europa.eu.

²⁰ Ο δείκτης ισότητας των φύλων κυμαίνεται από 1 έως 100 μονάδες, όπου μια βαθμολογία 100 μονάδων σημαίνει

Αξίζει επίσης να παρουσιαστεί μια διασυνωριακή έρευνα από το MIIR²¹, που πραγματοποιήθηκε σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία στην Ευρώπη, όπου παρουσιάζονται ενδιαφέροντα στατιστικά στοιχεία. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκαν δύο δεδομένα, οι δείκτες του EIGE και οι βάσεις δεδομένων της Eurostat²². Για την Ελλάδα τα σχετικά στοιχεία συλλέχθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων.

Συγκεκριμένα, το έτος 2021 στην Ελλάδα ο αριθμός των γυναικοκτονιών εκτινάχτηκε, με αύξηση 187,5% σε σχέση με το έτος 2020²³. Για την Ελλάδα στοιχεία συλλέγονται και από το ελληνικό τμήμα του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Γυναικοκτονίας²⁴. Έτσι, ο αριθμός που συνέλεξε το Παρατηρητήριο σε σχέση με τα επίσημα στοιχεία είναι ψηλότερος κατά 2,4 φορές το έτος 2020 και 1,4 φορές το 2021. Από τα στοιχεία της Eurostat για την Ελλάδα εμφανίζεται αύξηση 156% το 2021 σε σύγκριση με το 2020.

Ως προς την ενδοοικογενειακή σωματική βία, για το έτος 2020 επήλθε αύξηση στην Ελλάδα σε ποσοστό 110,2% από την προηγούμενη χρονιά, με 3.609 θύματα, και για το έτος 2021 αύξηση σε ποσοστό 90,4% σε σχέση με το έτος 2020, με 6.873 θύματα. Αντίστοιχα, ο αριθμός θυμάτων της σεξουαλικής βίας αυξήθηκε από 69 επιζήσασες το έτος 2020 σε 141 επιζήσασες το έτος 2021²⁵.

Παράλληλα, η διευρυμένη χρήση του διαδικτύου κατά τη διάρκεια της πανδημίας οδήγησε στην αύξηση των περιστατικών ψυχολογικής βίας. Συγκεκριμένα, για το έτος 2020 επήλθε αύξηση σε ποσοστό 84,1% με αριθμό θυμάτων 2.906 και για το 2021 αύξηση κατά ποσοστό 104,6% με αριθμό θυμάτων 5.350.

III. ΣΕΞΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

Κατά την άποψη της Judith Butler, δεν υπάρχει βιολογικό φύλο χωρίς να είναι εξ αρχής κοινωνικό και γι' αυτό η εν λόγω συγγραφέας αντιτίθεται στον διαχωρισμό του βιολογικού²⁶ από το κοινωνικό

ότι μία χώρα έχει φτάσει στην πλήρη ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.

²¹ Τ. Λουλούδη/Ν. Μορφονιός/Κ. Ζαφειρόπουλος, *Ο ακήρυχτος πόλεμος των γυναικών στην Ευρώπη Μέρος 1, Η γυναικοκτονία και η άνοδος της βίας κατά των γυναικών στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια της πανδημίας*, Mediterranean Institute for Investigative Reporting (MIIR), 24.02.2023, miir.gr.

²² Statistical Office of the European Union.

²³ Όπου μεταφράζεται σε 23 περιστατικά, έναντι 8 το έτος 2020.

²⁴ European Observatory of Femicide (EOF), femicide.gr.

²⁵ Ως προς την Ευρώπη, παρατηρήθηκε έκρηξη στις γυναικοκτονίες για το έτος 2021 και 2021 στην Εσθονία και τη Σλοβενία. Για τα περιστατικά σεξουαλικής βίας στη Σερβία επήλθε αύξηση κατά 76% το έτος 2021 μετά από μείωση κατά 52,6% που είχε επέλθει το έτος 2020, ενώ στη Σλοβενία επήλθε αύξηση κατά 64,3% το έτος 2020 και σε ποσοστό 17,4% το έτος 2021. Για την οικονομική βία, η Φινλανδία είχε τη μεγαλύτερη αύξηση στην πανδημία με ποσοστό αύξησης 33,4% και μετά η Τσεχία με ποσοστό αύξησης 26,6%, όπως προκύπτει από σχετική έκθεση του EIGE. Επίσης, σύμφωνα με σχετική έκθεση εθνικού κέντρου της Ατλάντα, αναφέρεται ότι μία στις δύο γυναίκες έχουν υποστεί σεξουαλική βία, φυσική βία ή και παρακολούθηση κατά κύριο λόγο από σύντροφο, R. W. Leemis/N. Friar/S. Khatiwada/M. S. Chen/M.-J. Kresnow/S. G. Smith/S. Caslin/K. C. Basile, *Report on Intimate Partner Violence*, The National Intimate PartnViolence, The Violence Survey 2016/2017, October 2022 National Center for Injury Prevention and Control Centers for Disease Control and Prevention Atlanta, Georgia.

²⁶ Sex.

φύλο²⁷. Η ανωτέρω υποστηρίζει ότι όλα τα σώματα είναι έμφυλα. Εφόσον το σώμα είναι ύλη, η αντίληψή μας για αυτό δεν βασίζεται σε κάτι δεδομένο, αλλά σε αυτό που εμείς παράγουμε και έτσι το σώμα ταυτίζεται με την έννοια της επιτελεστικότητας. Το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο δεν είναι παρά επιτελέσεις²⁸, οι οποίες αποκτούν εξουσία μέσω των επαναλαμβανόμενων πράξεων των υποκειμένων. Κατά συνέπεια, φύλο δεν είναι αυτό που είμαστε αλλά αυτό που επιτελούμε²⁹.

Το φύλο αναφέρεται σε ένα σύμπλεγμα κοινωνικών, πολιτιστικών και ψυχολογικών φαινομένων που συνδέονται με το γένος, επηρεάζοντας τους ρόλους στην οικογένεια και στους χώρους εργασίας και κατ' επέκταση τη συμπεριφορά, τις ηθικές αξίες και την κοινωνική ανάπτυξη. Παράλληλα, η λέξη αυτή έχει μια τεχνική έννοια, καλά εδραιωμένη στις συζητήσεις γύρω από τη γλώσσα. Κατά συνέπεια, το φύλο λειτουργεί και ως σύνολο επιταγών, κανόνων συμπεριφοράς και τρόπων σκέψης. Εξ αυτού παρέπεται ότι το φύλο αποτελεί κοινωνική κατασκευή και τρόπο κοινωνικής ιεράρχησης, σύμφωνα με τον οποίο τα υποκείμενα χωρίζονται σε ανώτερα και κατώτερα. Ταυτόχρονα, ως σύστημα εξουσιαστικών σχέσεων, το φύλο καθορίζει και τις συνθήκες διαβίωσης στον δημόσιο και στον ιδιωτικό χώρο³⁰.

Με βάση τις ανωτέρω επισημάνσεις, γίνεται κατανοητό ότι, αν και υφίσταται νομική ισότητα μεταξύ γυναικών και αντρών, λειτουργούν αποκλεισμοί, οι οποίοι συνδέονται με μία ιδιότητα των πολιτών, όπως είναι το φύλο τους. Τούτο επιβεβαιώνεται από στατιστικά στοιχεία, τα οποία εξετάζουν τη συμμετοχή των γυναικών σε διάφορους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας και τη μεταχείριση αυτών από τους άνδρες³¹. Τούτο έχει ως περαιτέρω αποτέλεσμα τον υποβιβασμό των γυναικών σε σχέση με τους άντρες στην κοινωνία γενικότερα.

2. ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

Ο Pierre Bourdieu³² υποστηρίζει ότι η αντρική κυριαρχία εδράζεται στις αντικειμενικές συνθήκες, αλλά και στις έξεις των υποκειμένων, δηλαδή των αντρών και των γυναικών. Κατά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, οι σχέσεις κυριαρχίας, που συνίστανται στην πολιτισμική κυριαρχία του ενός φύλου στο άλλο, ενσωματώνονται ως έξεις και επιβάλλονται. Ο Bourdieu απορρίπτει τη βιολογική διαφορά των φύλων ως επαρκή εξήγηση για την αντρική κυριαρχία και την έμφυλη ανισότητα³³. Συνεχίζοντας, υποστηρίζει ότι το habitus αποτελεί προϊόν της ενσωμάτωσης της δυσμενούς προ-

²⁷ Gender.

²⁸ Performances.

²⁹ *Bodies that Matter*, Routledge, 1993, σελ. 241 επ.

³⁰ Μ. Παντελίδου-Μαλούτα, *Φύλο Κοινωνία Πολιτική*, ό.π., σελ. 19.

³¹ Είναι γεγονός ότι οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται στις θέσεις εξουσίας και λήψης αποφάσεων, αμείβονται χαμηλότερα από τους άνδρες, πρωταγωνιστούν στην ανεργία, ενώ, από την άλλη πλευρά, έχουν υψηλή εκπροσώπηση σε κατώτερες θέσεις απασχόλησης και επιφορτίζονται με τη φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων, όπως διαπιστώνεται στην έρευνα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας του Υπουργείου Εσωτερικών έτους 2018.

³² Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος, εισήγαγε την έννοια «Habitus» δηλαδή έξη, την οποία συνέδεσε με τη δράση των υποκειμένων και τις διαδικασίες αναπαραγωγής των κοινωνικών ανισοτήτων. Υποστήριζε ότι οι σχέσεις κυριαρχίας που ενσωματώνονται ως έξη συγκροτούνται από την παιδική ηλικία μέσω της εμπειρίας και της οικογενειακής αγωγής. Ακολουθούν, δε, τα πρόσωπα σε όλη τους τη ζωή, καθιερώνοντας αντιλήψεις, σκέψεις και δράσεις, P. Bourdieu, *Κοινωνιολογία της Παιδείας*, (Ι. Λαμπίρη-Δημάκη/Ν. Παναγιωτόπουλος επιμ.), 2010.

³³ P. Bourdieu, *Ανδρική κυριαρχία*, (Ε. Γιαννοπούλου μτφρ.), 2007, σελ. 66 και 98-99.

κατάληψης εναντίον των γυναικών. Ότι, περαιτέρω, οι γυναίκες επιβεβαιώνουν αυτή τη προκατάληψη, σαν μορφή αυτοεκπληρούμενης προφητείας. Οι γυναίκες, ως θύματα συμβολικής βίας, με την έννοια της αυθαίρετης επιβολής των αντιλήψεων, ερμηνειών αρχών και αξιολογήσεων, αποδέχονται να επιτελέσουν τις κατώτερες ή εξαρτημένες εργασίες που αντιστοιχούν στην ευγένεια, την υπακοή, την αφοσίωση και την αυταπάρνηση³⁴.

Το άτομο κατασκευάζει το δικό του περιβάλλον, όπως ο Λίπμαν³⁵ το ονομάζει ψευδοπεριβάλλον, το οποίο τίθεται ανάμεσα σε αυτόν και το πραγματικό του περιβάλλον. Η συμπεριφορά του ατόμου καθορίζει την ανταπόκριση στο ψευδοπεριβάλλον. Συνεχίζοντας, υποστηρίζει ότι τα στερεότυπά μας διαμορφώνονται από τις ηθικές αξίες μας, την κοινωνική μας φιλοσοφία και τις πολιτικές μας πεποιθήσεις. Αν η φιλοσοφία μας στη ζωή είναι να αναγιγνώσκουμε την πραγματικότητα με τους δικούς μας ηθικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς κώδικες, περιγράφουμε έναν κόσμο που διέπεται από τον δικό μας κώδικα. Αν όμως η φιλοσοφία μας υπαγορεύει ότι κάθε άτομο είναι ένα μικρό μέρος του κόσμου και αντιλαμβανόμαστε ότι οι τρίτοι έχουν τις δικές τους αντιλήψεις και συμπεριφορές, όταν χρησιμοποιούμε τα στερεότυπά μας, τα αναγνωρίζουμε ως τέτοια και τούτο συντελεί με τρόπο, ώστε να τα λαμβάνουμε ελαφρά υπόψη και τα τροποποιούμε³⁶.

Στον Οδηγό του EIGE για την επικοινωνία με γλώσσα ευαίσθητης ως προς το φύλο, γίνεται αναφορά στα στερεότυπα, όπου αναγνωρίζεται ότι η υιοθέτηση αυτών οδηγεί στη χρησιμοποίησή τους μέσω της γλώσσας.

Τα στερεότυπα και οι σεξιστικές διατυπώσεις κυριαρχούν στην καθημερινότητα, στον προφορικό και τον δημόσιο λόγο, με σημαντικό μερίδιο ευθύνης των ΜΜΕ, όπως ευχερώς διαπιστώνουμε καθημερινά, παρακολουθώντας προγράμματα ή διαβάζοντας τον Τύπο. Αποτυπώνονται σεξιστικές εικόνες, που υποτιμούν τις γυναίκες, νομιμοποιώντας την ανισότητα, εκφράσεις που νομιμοποιούν την έμφυλη βία. Οι γυναίκες που βιώνουν την έμφυλη βία παρουσιάζονται συχνά στα ΜΜΕ ως υπεύθυνες για τη βία εναντίον τους, υπονοώντας ότι την προκάλεσαν ή ότι έδωσαν δικαίωμα. Έχουμε όλοι παρακολουθήσει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η περιγραφή εγκλημάτων από άντρες σε βάρος γυναικών, όπου έχει ειπωθεί ή γραφεί πολλές φορές ότι ήταν «έγκλημα πάθους», ότι ο δράστης «έφτασε στο σημείο να εγκληματίσει», ενώ «ήταν καλός, ήσυχος άνθρωπος, οικογενειάρχης».

Περαιτέρω, στο άρθρο 24 του ν. 4604/2019 ορίζεται ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, μεριμνούν για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων με την προβολή μιας ισότιμης και απαλλαγμένης από έμφυλα στερεότυπα εικόνας για τα άτομα, «β. Στις εκπομπές λόγου, τέχνης, πολιτισμού και αθλητισμού που εντάσσονται στο ελάχιστο περιεχόμενο του προγράμματος, σύμφωνα με

³⁴ Σελ. 115-116.

³⁵ W. Lippman, *Κοινή Γνώμη*, (Γ. Καραγιάννης μτφρ.), 1988, σελ. 19.

³⁶ Ibidem, σελ. 86 επ. Στο βιβλίο του αυτό περιγράφει να πείραμα που έγινε σε ένα συνέδριο ψυχολογίας στο Κέτινγκεν, στο οποίο συμμετείχαν 40 έμπειροι παρατηρητές. Μπροστά στα μάτια τους εκτυλίχθηκε μία σκηνή με συγκεκριμένους πρωταγωνιστές. Στη συνέχεια, τους ζητήθηκε να συντάξουν μία έκθεση για τα περιστατικά που αντιλήφθηκαν. Από τους ερευνητές, μόνο ένας υπέπεσε σε λιγότερα από 20% λάθη σε σχέση με την πραγματικότητα, ενώ 13 εξ αυτών είχαν πάνω από 50% λάθη. Επίσης, σε αριθμό 24 παρατηρητών, ποσοστό 10% των εκθέσεων περιείχε περιστατικά που ήταν δικές τους επινοήσεις. Από το πείραμα αυτό εξήχθη τη συμπέρασμα ότι όλοι είδαν το στερεότυπό τους στη σκηνή αυτή, δηλαδή διαμόρφωσαν τη δική τους πραγματικότητα για το συμβάν.

την κείμενη νομοθεσία, λαμβάνεται μέριμνα, ώστε να συμπεριλαμβάνονται θεματικές που συμβάλλουν στην προώθηση της ισότητας των φύλων, στον εντοπισμό και άρση των διακρίσεων, καθώς και στην καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων, γ. κατά την αναπαραγωγή διαφημιστικών, τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών μηνυμάτων απαγορεύεται η χρήση λόγου που εμπεριέχει έμφυλη διάκριση, καθώς και κάθε αναφορά με αντίστοιχη λεκτική ή άλλη συμπεριφορά». Το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης είναι αρμόδιο να επιβάλλει πρόστιμα σε αυτή την κατεύθυνση. Είναι εντυπωσιακό το ποσό προστίμου ύψους 180.000 ευρώ που επιβλήθηκε σε τηλεοπτικό σταθμό για το ριάλιτι «The bachelor», για παραβίαση διατάξεων περί ισότητας των φύλων με προβολή έμφυλων στερεοτύπων και για «προσβολή προσωπικότητας και ειδικότερα της αξιοπρέπειας των τηλεθεατών»³⁷.

3. ΣΕΞΙΣΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ο σεξισμός αποτελεί τρόπο έκφρασης σε βάρος ατόμων ή κοινωνικών κατηγοριών με βάση το φύλο τους. Ετυμολογικά, προέρχεται από τη λατινική λέξη *sexus*, δηλαδή φύλο. Ο γλωσσικός σεξισμός είναι ευδιάκριτος σε όλα τα επίπεδα της ανάλυσης της ελληνικής γλώσσας³⁸. Η χρήση σεξιστικής γλώσσας εμπεριέχει και νομιμοποιεί την ανισότητα των φύλων, ενισχύοντας τη σεξιστική συμπεριφορά και διαιωνίζοντας τα έμφυλα στερεότυπα.

Σύμφωνα με τους κανόνες της γραμματικής, όταν πρόκειται για άτομα ή ομάδες αποτελούμενες και από τα δύο φύλα, χρησιμοποιείται το αρσενικό γένος ως περιεκτικός ή γενικός τύπος. Συνακόλουθα, η χρήση του θηλυκού γένους στον λόγο γίνεται μόνο όταν αναφέρεται στις γυναίκες. Η χρήση όμως του αρσενικού ως του επικρατέστερου γένους για να δηλωθούν άτομα και των δύο φύλων υποδηλώνει την κοινωνική ιεραρχία των φύλων. Η συνεχής χρήση του αρσενικού γένους, προκειμένου να δηλώσει και τα δύο φύλα, έχει ως συνέπεια να αποσιωπάται η παρουσία και η συμβολή των γυναικών σε όλο σχεδόν το φάσμα της κοινωνικής ζωής³⁹, καθιστάμενο το φύλο τους σχεδόν αόρατο στον δημόσιο λόγο. Στις λίγες περιπτώσεις που αναφέρονται στο θηλυκό γένος μαζί με το αρσενικό, πάντα προτάσσεται το αρσενικό, ειδικά στα δημόσια έγγραφα.

Επίσης, στα δημόσια έγγραφα⁴⁰ χρησιμοποιούνται οι αρσενικοί τύποι των ονομάτων, ακόμα και στην περίπτωση όπου υπάρχουν δύο τύποι⁴¹ ή το αντίστοιχο ουσιαστικό θηλυκού γένους⁴². Η μόνη περίπτωση όπου χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά το θηλυκό αφορά στο επάγγελμα της μαίας. Σε σχετικό έγγραφο για τη διεθνή ημέρα της αγρότισσας⁴³, αν και αναφέρεται στις γυναίκες εκπρο-

³⁷ Ενδεικτικά αναφέρονται και άλλες περιπτώσεις παραβιάσεων, όπως στην έκθεση πεπραγμένων του ΕΣΡ για το έτος 2020, σημειώνεται η υπ' αριθμ. 66/2020 απόφαση, με την οποία κρίθηκε ότι τελέστηκε αδίκημα από ραδιοφωνικό σταθμό, επειδή αναφέρθηκε σε περιστατικό ξυλοδαρμού γυναίκας από τον σύντροφό της με αστεϊσμούς και σαφή δικαιολόγηση της βίας που φέρετο ότι ασκήθηκε σε βάρος της, στην έκθεση πεπραγμένων για το έτος 2021 αναφέρεται η υπ' αριθμ. 5/2021 απόφαση επιβλήθηκαν κυρώσεις σε φορέα ψυχαγωγικού ιστότοπου για τηλεοπτικό πρόγραμμα, ποιοτικής υποβαθμισμένο και που περιείχε προσβολή της ανθρωπίνης αξίας και ενθάρρυνση διακρίσεων με βάση το φύλο.

³⁸ Θ. Παυλίδου, *Γλώσσα – Γένος – Φύλο*, 2002, σελ. 37-53.

³⁹ Δ. Κογκίδου, *Εκπαιδευτικό σύστημα και αναγκαιότητα της μη σεξιστικής γλώσσας*, *Social Policy* **05.06.2014**.

⁴⁰ Σε έρευνα ανάλυσης λόγου 949 διοικητικών εγγράφων από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων έτους 2018.

⁴¹ Ο/η εργοδότης, η εργοδότητρια, ο/η πρέσβης, η πρέσβειρα.

⁴² Ο εκπαιδευτής/η εκπαιδεύτρια, ο μαθητής/η μαθήτρια.

⁴³ ΜΗΝΥΜΑ-GGI_DIETHNIS-HMERA-AGROTISSAS_15-10-13.pdf.

σώπους του αγροτικού πληθυσμού, η/ο συντάκτρια-της απευθύνεται αρχικά σε «νεοεισερχόμενες» στον αγροτικό τομέα, αλλά σε άλλο σημείο του κειμένου προσδιορίζονται μέσω του αρσενικού γένους ως «μικροκαλλιεργητές». Είναι άξιο σχολιασμού στον Οδηγό για την αποφυγή και την αντιμετώπιση φαινομένων άσκησης βίας στις γυναίκες στον χώρο εργασίας τους, στο πλαίσιο του προγράμματος DAPHNE III, 2007-2013⁴⁴, η αναφορά στο φυλλάδιο ότι «...στοχεύει στις εργαζόμενες γυναίκες, στους εκπρόσωπους των εργαζομένων και στους εργοδότες». Στη συνέχεια, δίνοντας οδηγίες για την αντιμετώπιση της παρενόχλησης: «...πείτε το και γίνετε συγκεκριμένοι. Να είστε σοβαροί, άμεσοι και να μιλάτε απερίφραστα. Βρείτε έναν μάρτυρα συμπεριφοράς. Ενημερώστε έναν έμπιστο συνάδελφο και προσπαθήστε να διασφαλίσετε ότι είναι αυτόπτης ή αυτήκοος μάρτυρας σε κάποια κατάσταση όπου παρενοχλείστε σεξουαλικά». Το συμπέρασμα λοιπόν είναι το πλαίσιο των διοικητικών εγγράφων, κατά το οποίο οι γυναίκες είναι αόρατες⁴⁵.

Επιπλέον, η συνεχής χρήση της αρσενικής αντωνυμίας, και ιδιαίτερα της κτητικής, έχει ως αποτέλεσμα να φαίνεται ότι ο κόσμος αποτελείται μόνο από άντρες. Η χρήση, επίσης, των επιθέτων ενισχύει τα έμφυλα στερεότυπα, καθώς για τις γυναίκες υπάρχει πληθώρα επιθέτων που αφορούν στην εξωτερική τους εμφάνιση, ενώ για τους άντρες τα επίθετα χρησιμοποιούνται για να τονίζουν τη γενναιότητα, το θάρρος, τις επαγγελματικές ικανότητες κ.ά. Λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούνται για να επαινέσουν τις γυναίκες αποδίδονται με όρους που χρησιμοποιούνται κυρίως για τους άνδρες⁴⁶ ή υποτιμούν τους άνδρες με όρους που αποδίδονται, κατά κανόνα, στις γυναίκες⁴⁷. Υπάρχουν λέξεις ή φράσεις που αναπαράγουν στερεότυπες αντιλήψεις για τον ρόλο των γυναικών⁴⁸. Τέλος, η χρήση υποκοριστικών γίνεται κυρίως σε κορίτσια και γυναίκες. Μπορεί να θεωρηθεί δείγμα σεξιστικής γλώσσας, δεδομένου ότι με αυτό τον τρόπο υποβιβάζεται η συνεισφορά των γυναικών και λανθάνει το μήνυμα ενός υποδεέστερου ρόλου⁴⁹.

Για τον λόγο αυτό, κρίνεται ιδιαίτερα χρήσιμο, προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης του προβλήματος και της αφύπνισης της κοινωνίας, ότι έχουν καταρτιστεί και εφαρμοστεί πολυάριθμοι οδηγοί σε διεθνές και εθνικό επίπεδο από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, όπως τα Ηνωμένα Έθνη, η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁵⁰.

IV. ΟΥΔΕΤΕΡΗ-ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΓΛΩΣΣΑ

1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Προκειμένου να εφαρμοστεί η ουδέτερη ή δίκαιη ως προς το φύλο γλώσσα, είναι απαραίτητο να εξασφαλίζεται η επαρκής προβολή όλων των φύλων στα οποία απευθύνεται το κείμενο.

⁴⁴ 204_odigos_0710.pdf.

⁴⁵ Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, Υπουργείο Εσωτερικών, *Οδηγός μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*, Μάρτιος 2018, σελ. 25 επ.

⁴⁶ Π.χ. αντράκι, παλγκάρι.

⁴⁷ Πχ. γυναικούλα.

⁴⁸ Όπως «το καλάθι της νοικοκυράς», χρυσοχέρα.

⁴⁹ Δ. Κογκίδου, *Εκπαιδευτικό σύστημα*, ό.π.

⁵⁰ Οδηγός Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, *Ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα*, έτους 2018

Η «θηλυκοποίηση», δηλαδή η χρήση του αντίστοιχου θηλυκού τύπου όρων αρσενικού γένους, ή η χρήση αμφότερων των τύπων, είναι μια δίκαιη λύση που χρησιμοποιείται, ιδίως σε κείμενα επαγγελματικού περιεχομένου, όπως στην περίπτωση επαγγελματικών τίτλων που αναφέρονται σε γυναίκες. Επειδή το γραμματικό γένος των περισσότερων επαγγελμάτων ήταν, κατά παράδοση, αρσενικό, με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι οποίες αφορούσαν συνήθως παραδοσιακά γυναικεία επαγγέλματα, όπως της νοσοκόμας και της μαίας, το αίσθημα της διακριτικής μεταχείρισης υπήρξε έντονο. Εξαιτίας τούτου άρχισαν να εμφανίζονται αντίστοιχοι θηλυκοί τύποι για όλα σχεδόν τα αρσενικά επαγγέλματα⁵¹. Μια άλλη προσέγγιση είναι η χρήση εναλλακτικών όρων για την περιγραφή ενός επαγγέλματος, όπως προσωπικό καθαρισμού, αντί για καθαρίστριες, νοσηλευτικό προσωπικό αντί για νοσοκόμες, με το οποίο επιτυγχάνεται η ουδετεροποίηση του όρου σε σχέση με το δυαδικό φύλο. Κατά συνέπεια, η ευαισθητοποίηση χρησιμοποίησης της γλώσσας με σεβασμό στον έμφυλο λόγο οδηγεί στη μείωση σημασιολογικών στερεοτύπων⁵².

Όταν το κείμενο αναφέρεται σε πληθυσμούς και από τα δύο φύλα, ενδείκνυται η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες: Μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών, είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη, είτε την κατάληξη του αρσενικού, εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού και το αντίστροφο⁵³. Αν δημιουργείται αμφισημία ως προς το γένος, λόγω της κοινής μορφολογικής κατάληξης, είναι σωστό να αναγράφονται τα άρθρα και στα δύο γένη. Στην περίπτωση που είναι κοινή μορφολογικά η ονομαστική και γενική του πληθυντικού, ενδείκνυται να προστίθεται η διευκρίνιση «γυναίκες και άντρες». Στις αντωνυμίες, μπορεί να παρατίθενται και τα δύο γένη των αντωνυμιών, ειδικά δε στην περίπτωση αποκλειστικής αναφοράς σε γυναικεία πρόσωπα δεν είναι κατανοητή η γενικευτική χρήση αντωνυμιών γένους αρσενικού⁵⁴. Οι επιθετικοί προσδιορισμοί είναι σωστό να παρατίθενται και στα δύο γένη⁵⁵⁵⁶.

Άλλες προσεγγίσεις προς αυτή την κατεύθυνση είναι η χρήση του πληθυντικού, καθώς είναι κοινή για τα δύο γραμματικά γένη⁵⁷, η χρήση της προστακτικής⁵⁸, η χρήση της παθητικής φωνής, ώστε η προσοχή να εκφεύγει από το υποκείμενο⁵⁹, η χρήση του πληθυντικού, συνοδευόμενη την πρώτη φορά μόνο από ονοματικό προσδιορισμό του τύπου⁶⁰⁶¹.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Όπου ο ιατρός ορίζεται ως άντρας, η νοσηλεύτρια προσδιορίζεται ως γυναίκα, όπως σημειώνεται ορθώς στον Οδηγό της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων, ό.π.

⁵³ Όπως «οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι είναι υποχρεωμένοι να μεριμνούν για την ασφάλεια των εργαζομένων τους».

⁵⁴ Π.χ. της/του, ο ο/η οποίος/οποία, άλλες/άλλους.

⁵⁵ Π.χ. «Ο/η επιτυχών/ουσα αιτητής/αιτήτρια».

⁵⁶ Οδηγός υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού στη γλώσσα των εγγράφων της δημόσιας διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας έτους 2020 σελ. 23 επ. Σε αυτό τον Οδηγό, η συντακτική επιλογή είναι η πρόταση του θηλυκού γραμματικού γένους. Στόχος, όπως αναφέρεται στη σελ. 33 του Οδηγού, είναι η επιλογή δήλωσης του γένους να είναι ανατρεπτική ως προς τον κυρίαρχο γραμματικό κανόνα και να λειτουργήσει αφυπνιστικά, υποδεικνύοντας τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής συντακτικής διευθέτησης όχι αμιγώς γλωσσικών ζητημάτων στην εκπροσώπηση των φύλων στον λόγο, σελ. 33.

⁵⁷ Πχ. Πρόεδροι, πολιτικοί, υπουργοί.

⁵⁸ Όπως «για υποψηφίους αναφέρετε το όνομά σας».

⁵⁹ Π.χ. «τα έγγραφα διαβιβάζονται στις αρμόδιες υπηρεσίες» από το «ο πρόεδρος διαβιβάζει τα έγγραφα στις αρμόδιες υπηρεσίες».

⁶⁰ Όπως «...οι πρόσφυγες, άνδρες και γυναίκες...».

⁶¹ European Parliament, europa.eu guidelines, 2018 ό.π.

V. ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η χρήση της γλώσσας είναι δυναμική, ακριβώς επειδή κάνουμε επιλογές, όταν μιλάμε. Η κοινωνική και πολιτιστική αλλαγή είναι δυνατή, καθώς δεν χρησιμοποιούμε τους λόγους που έχουμε στη διάθεσή μας άκριτα, αλλά συμμετέχουμε ενεργά στην κατασκευή νοήματος. Επιλέγουμε μεταξύ ανταγωνιστικών λόγων στην κατασκευή μας και στην ανακατασκευή του εαυτού μας⁶².

Εν κατακλείδι, η χρήση μη σεξιστικής γλώσσας είναι ένα εργαλείο με το οποίο υλοποιείται η αρχή της ισότητας των φύλων και της απαγόρευσης της διάκρισης λόγω φύλου στον αγώνα της καταπολέμησης της έμφυλης βίας. Είναι μια διαδικασία αρχικά κατανόησης⁶³ και ερμηνείας του φαινομένου και στη συνέχεια λήψης απόφασης για έμπρακτη εφαρμογή του έμφυλου λόγου και συνεχούς ατομικής και συλλογικής προσπάθειας. □

⁶² J. Coates, *Women, men and language a sociolinguistic account of gender differences in languages*, 3^d ed., 2016, σελ. 216.

⁶³ Ως το πρώτο στάδιο αντιμετώπισης, καθώς, όπως αναφέρει και η A. Alfageme, *De la invisibilidad a la visibilidad de las violencias*, στο European Conference, Addressing Gender-Based Violence from diverse perspectives and transformative practises, Lila project, Barcelona (and online) 23.02.2024, υπάρχουν αντιφεμινιστικά κινήματα αποτελούμενα από νέους, τα οποία διαιωνίζουν τα στερεότυπα. Μάλιστα, για το έτος 2023 στην Καταλονία 1 στους 4 νέους άνδρες πιστεύει ότι τα στοιχεία έμφυλης βίας είναι κατασκευασμένα από φεμινιστικές οργανώσεις και ότι οι πολιτικές καταπολέμησης της έμφυλης βίας καταλήγουν να κάνουν διακρίσεις σε βάρος των ανδρών.